

ДІЄСЛОВА ЗІ СКЛАДЕНИМИ ПРЕФІКСАМИ В "ГРАМАТИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ" ВАСИЛЯ СІМОВИЧА

Питання складеної префіксації є одним із найвагоміших у системі дієслівного словотвору. В багатьох випадках слововживання дієслова зі складеними префіксами визначають експресивність, образну виразність контексту в цілому. "Дуже цікавою і оригінальною прикметою української мови" називає складені префікси В. Сімович у своїй граматиці.

Першою характерною ознакою, на яку звертає увагу вчений, є конотаційне маскування дієслів із кількома префіксами, "Якщо пригадатися над такими словами, як попоїсти, попоспати, - зауважує В.Сімович, - то в них чується, що вони означають щось інше, ніж поїсти, поспати, а саме, добре поїсти, довго поспати". Далі у граматиці подаються інші приклади експресивного характеру /поперевертати, порозпозичати/, наводяться зразки пояснень їх значення з яскравою емоційною оцінкою, напр.: "поперевертати - перевернути геть усе дочиста: поперебивати – перебити всіх дочиста».

Короткі, але місткі, тлумачення вченого значень дієслів із складеними префіксами близькі до пояснень, що подаються в словнику Б. Грінченка /пор.: запропасти — совершенно пропасть/, але повніше розкривають емоційний характер даних утворень. Пояснення З. Сімовича є більш точними, ніж в П-томному "Словнику української мови", у якому дієслова зі складеними префіксами супроводжуються типовими ремарками "всіх або багатьох", "одне за одним", "у багатьох місцях", тобто відзначаються лише сумарна і дистрибутивна сема, і, як правило, ігнорується складовий елемент загального значення.

Цілком слушним, на наш погляд, є й інше зауваження В. Сімовича: "Буває, що по-означає щось трохи, небагато, напр.: "Якби не заводивсь, то й не смуткував би тепер, не соромно було б, що тебе попобито" /М. Вовчок/; "Вороний собі трохи попостояв" /Федькович/". Дане емоційне значення в СУМІ та мовознавчих дослідженнях, присвячених складним префіксам, або не фіксується зовсім, або зводиться до темпорально-детермінативного.

На перший погляд, хибною видається думка В. Сімовича про те, що російська мова не знає явища поліпрефіксації. Дійсно, у сучасному мовознавстві сприймається як доведена теза про те, що явище акціонсарної та експресивної вторинної префіксації, яке безпосередньо передуює появі складних префіксів, має загальнослов'янський характер, приклади таких утворень наявні в усіх слов'янських мовах. З іншого боку, якщо взяти до уваги такі українські форми, як запізнати, запосісти, заповзятись, напостати, поназдивитись, спопасти, споневіритись тощо, то ми побачимо, що вчений певною мірою має рацію, оскільки аналогічні утворення в російській мові відсутні /хоча є властивими для західнослов'янських мов: польської, чеської, словацької, верхньо-, нижньо-лужицької/.

Про уважне ставлення В. Сімовича до фактичного матеріалу свідчить факт детального аналізу дієслів із складеним префіксом попо-, які в основному своєму значенні не властиві західноукраїнським говорам /пор. приклад ітеративно-емфатичного значення: "Ось я тебе попомуштрую не так, як в бурсі" /Т. Шевченко/.

Короткий, але надзвичайно точний аналіз складних префіксів української мови свідчить про непересічний талант В. Сімовича як мовознавця.